

Az anyanyelvi beszédkultúra tantárgy tanterve

9. évfolyam, évi 36 óra

Készítette a budapesti Toldy Ferenc Gimnázium
magyar munkaközössége
2004.

Anyanyelvi beszédkultúra

9. évfolyam, évi 36 óra

Bevezetés

Az anyanyelvi beszédkultúra tantárgy a szóbeli kommunikáció fejlesztését és tudatosítását tűzi ki célul. Ennek elősegítésére a tárgy keretein belül a diákok megismerkednek a kommunikáció nyelvi és nem nyelvi eszközrendszerével, a szövegalkotás szabályaival és technikáival, a stilisztika élőszóbeli sajátosságaival és a formális vita szabályrendszerével – a tantárgy témaköreinek aránya megfelel az ebben a témakörben végzett kutatásban megfogalmazott igényeknek.

A tantárgy középpontjában a gyakorlat áll: az elméleti ismeretek elsajátítása és bővítése induktív módon, játékok, gyakorlatok és feladatok megoldása és megbeszélése során történik. Ezért a tanár szerepköre is megváltozik: az ismeretek átadójának szerepéből moderátorra, szervezővé, segítővé válik.

A tanterv a gimnázium magyar munkaközössége által készített digitális tananyagra épül, mely minden résztema feldolgozásához tartalmaz feladatokat. Ezeknek száma többszöröse a 36 tanóra alatt elvégezhető tananyagnak, így a tanár számára választási lehetőséget biztosít. A feladatokhoz minden esetben módszertani és elméleti útmutató is kapcsolódik, ezzel is segítve a tárgyat tanítani kívánó kollégák munkáját.

Általános célok

- A szóbeli készségek elsajátításával diákjaink egyaránt képessé válnak arra, hogy hitelesen ki tudják fejezni önmagukat és képviselni tudjanak számukra fontos közéleti ügyeket, és ezzel fontos személyes és társadalmi igényeknek tesznek eleget.
- Az Európai Unióhoz való csatlakozáskor az összeurópai munkaerőpiacon kell a gyermekeinknek versenyképesnek lenniük a nemzetközi kommunikációban, ezért erősíteni kell a kommunikációs képzést.
- A nemzetközi felmérések a szövegértés, szövegalkotás terén leszakadást jeleznek. Ez ellen tenni kell valamit.
- A kommunikációs képzésnek erős személyiségfejlesztő hatása van, mert növeli az érzékenységet és a tudatosságot a kommunikációban, erősíti az önbizalmat.
- Fontos, hogy diákjaink tiszteljék az eltérő véleményt, érezzék a távolságot a személyiség és az általa képviselt álláspont között.
- Ugyanakkor a kommunikációs technikákkal való visszaélés kivédéséhez ismerni kell ezeket a technikákat és a visszaélés módszereit is.
- Az irodalmon kívüli szövegfajtákban való nagyobb jártasság megszerzése a cél egy olyan tantárgy segítségével, amely a szóbeli kommunikációt állítja a középpontba.
- A szövegalkotási készség fejlettsége összefügg a rendszeres és kritikai gondolkodás képességével, ezen keresztül az emberi autonómia fokával.

Részletes célok

A tanulók:

- legyenek képesek elfogadni beszélgetőtársaik szempontjait, véleményét, ismerjék és tartsák be a társas kommunikáció szabályait
- ismerjék meg a kommunikáció és a metakommunikáció különböző formáit és legyen módjuk ezek gyakorlására is
- szokják meg és ezáltal viseljék egyre könnyebben és felelősségteljesebben a nyilvánosságot
- legyenek képesek véleményük, álláspontjuk kialakítására és pontos, árnyalt tolmácsolására különféle stílusokban
- ismerjék, helyesen és a helyükön használják a kommunikáció különböző műfajait (magyarázat, bizonyítás, érvelés, kommentár, fejtegetés, esszé, összehasonlítás, stb.)
- legyenek képesek memoriterek szöveghű és tudatosan komponált előadására
- legyenek képesek élénk és tudatos belső kép - alkotásra és ennek megismertetésére
- a vizualitás felé elmozduló kultúrában is megmaradjon a szöveggel való kapcsolatuk
- legyenek hitelesek véleményük képviselésében
- legyenek képesek a számukra szükséges információk összegyűjtésére, értékelésére és rendszerezésére

Követelmények

- A beszédhelyzet kommunikatív összetevőinek pontos felismerése, rugalmas nyelvi alkalmazkodás a szituációhoz, a beszédpartnerhez, a témához
- A szóhasználat, az intonáció és a gesztusok megfelelő együttes alkalmazása ill. értelmezése
- A másik ember közléseinek egyre pontosabb felfogása
- Beszédpartnerrel való együttműködés, érvek felkutatása, rendszerezése, álláspont kialakítása, az eltérő vélemény tisztelete
- Különböző beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása és értékelése
- Együttműködés csoportos beszélgetés fenntartásában, képesség kommunikációs zavarok felismerésére és korrigálására, a manipulációs szándékok felismerése
- A kifejező kiejtőeszközök biztonságos használata
- Szövegformálás képessége a kommunikációs helyzetek követelményeinek megfelelően, önkontroll és szövegjavítás
- Képesség élmények, belső képek megőrzésére és felidézésére, alkotott világok kialakítására
- Képesség az önálló véleményalkotásra és - nyilvánításra, az önismeret és a kritikai érzék folyamatos fejlesztése

Tanterv

A különféle készségek csak folyamatos gyakorlással fejleszthetőek, így a tanév során folyamatosan alkalmazzuk ezeket, a tanított anyaggal párhuzamosan.
(Fontosnak tartjuk, hogy a későbbiekben ugyanilyen módon sor kerüljön az írásbeli kommunikációs formák feldolgozására is.)

A tantárgyat heti 1 órában (évi 36 óra), csoportbontásban (max. 15-20 fő) tanítjuk.

I. Beszédképzés, kommunikációs ismeretek, viselkedéskultúra (10 óra)

1. A megfigyelés és koncentráció gyakorlatai
 - 1.1 Koncentrációs és lazítójátékok
 - 1.2 Csoportkohéziós játékok
 - 1.3 Ön- és társismereti játékok
 - 1.4 Érzékelő játékok
 - 1.5 Bizalomgyakorlatok
2. Kommunikáció és metakommunikáció
 - 2.1 Bevezető gyakorlatok
 - 2.2 A közlésfolyamat tényezői
3. Beszédtechnika
 - 3.1 Légzés
 - 3.2 Ritmusgyakorlatok
 - 3.3 Hangadás
 - 3.4 Beszédhangok képzése
 - 3.5 Kiejtés
4. Testbeszéd - testünk részvétele a kommunikációban
 - 4.1 Megjelenés
 - 4.2 Testtartás
 - 4.3 A tér felismerése és használata
 - 4.4 A gesztusok
 - 4.5 Mimika
 - 4.6 A tekintet
5. Zenei kifejezőeszközök az élőlészóban
 - 5.1 Hangszín
 - 5.2 Hangterjedelem
 - 5.3 Hangmagasság
 - 5.4 Hangsúly
 - 5.5 Hanglejtés
 - 5.6 Hangerő
 - 5.7 Szünetek, tördelés
 - 5.8 Beszédtempó
6. Társas kommunikáció különféle szituációkban
7. Szerepvállalás nyilvánosság előtt
 - 7.1 A szerepbe lépés
 - 7.2 A szónoki szerep
 - 7.3 A hitelesség
 - 7.4 A hallgatói szerep

II. Bevezetés a szövegértés és a szövegalkotás folyamatába (9 óra)

1. Szövegtan
 - 1.1 Vázlatkészítési gyakorlat
 - 1.2 Szövegkohézió
2. Szövegértés, szövegművek vizsgálata, elemzése
 - 2.1 Klasszikus szövegek, beszédek elemzése
3. A szövegalkotás gyakorlata
 - 3.1 Témakiválasztás
 - 3.2 A beszéd körülményei
 - 3.3 Anyaggyűjtés, -elrendezés
 - 3.4 Az anyag elrendezése – a beszéd szerkezete
 - 3.5 Bevezetés, a kezdés technikái
 - 3.6 Kidolgozás, a gondolatmenet felépítése, tárgyalás
 - 3.7 Befejezés, a lezárás technikái
4. Szemléltetőeszközök használata
 - 4.1 Vizuális illusztráció (képek, térképek, grafikonok, táblázatok) beszerkesztése
 - 4.2 Power pointos prezentáció készítése/írásvetítő használata

III. Stilisztikai gyakorlatok (3 óra)

1. Gyakorlatok a stílusárnyalatok felismeréséhez és alkalmazásához
2. Feladatok a trópusok használatához

IV. Disputa (8 óra)

1. Bevezetés
 - 1.1 A disputáról általában
 - 1.2 Értékek és elvek
2. A Karl Popper formátumú vita
 - 2.1 A vita elemei – a tétel
 - 2.2 A vita elemei – az érv
 - 2.3 A vita elemei – a definíció
 - 2.4 A csapatok felkészülése a vitára
 - 2.5 Bíraskodás
3. Konszenzust kereső viták

Nyilvános szóbeli vizsga (6 óra)

Az értékelés alapja: a vizsgán nyújtott teljesítmény, az elméleti tudás és az órákon való aktív részvétel.

A vizsga anyaga:

Első félévben

- prózai és verses szöveg előadása, amely során a vizsgázó tudatosan és célszerűen használja a kommunikáció és metakommunikáció minden általa megismert elemét. A vizsgát csoportos megbeszélés követi, melyben a hallgatóság értékeli a választott megoldást, a vizsgázó pedig megindokolja, miért a választott kommunikációs elemekből építette fel munkáját.

Második félévben

- vázlat alapján előadott kiselőadás szabadon választott témáról, melyben a vizsgázó egyaránt számot ad szövegszerkesztésbeli és kommunikációs ismereteiről.
- formális disputában való részvétel, amely során a diákok felhasználják a vitáról szerzett ismereteiket. A vizsga mindkét részét csoportos megbeszélés és értékelés zárja.

Tankönyv és egyéb segédlet

Számos olyan tankönyv létezik, amelyekben részleteiben megtalálható mindaz a tananyag, amelyet mi a Nyilvános beszéd tantárgy tanításához javasunk (lásd Bibliográfia). Az adott korosztály számára azonban nem létezik egységes tananyag, ezért a jelenlegi digitális tananyagot önálló tananyagként ajánljuk használni.

A színvonalas oktatáshoz elengedhetetlen egy megfelelően tágas, mozgatható bútorokkal berendezett tér, melyben a diákoknak elegendő tér áll rendelkezésükre a mozgáshoz. Szükség van továbbá technikai eszközökre (magnó, CD-lejátszó, videolejátszó és televízió, esetleg videokamera) és különféle szemléltető eszközökre és forrásanyagokra (lexikonok, művészeti albumok, zeneművek, ismeretterjesztő anyagok stb.), valamint Internet-hozzáférésre és számítógépre.